

BİR MİSYONERİN EBU HUREYRE HAKKINDAKİ BAZI İDDİALARI*

- Muhammed Reşid RIZA
 Ter. Doç. Dr. Mücteba UĞUR**

Ehl-i Kitab'ın İslâm'a itiraz kapısının bir süre için kapandığını sanıyorduk. Ne var ki, misyonerlerin Arapça neşrettikleri eş-Şark ve'l-Garb dergisi geçen Nisan ayı başlarında es-Sunnetu ve Sıhhatuhâ (Sünnet ve Sıhhati) başlıklı bir makale yayınlandı. Bu makalede Hz. Peygamber'in sünnetine hücum edildi. Sünnet tenkidinin İslâm Şeriatında şüphe meydana getireceği, İslâm hukuk sisteminin aslında bir kıymetinin olmadığı o yüzden de hükümleriyle amelin terkedilmesi gerekeceği gibi bazı iddialar ileri sürüldü.

Söz konusu dergi bize de geldi. Ancak kapağını bile açmadık. Çok geçmedi, adı geçen makalenin yayınlandığını öğrendik. Fakat okumadık. Sonradan aynı makalenin müslümanlar arasında çok kötü tesirleri olduğunu farkettilik. Dahası, dergiden naklederek çok sayıda jelatin baskı yapıp halk arasında dağıtanlar olmuş. Onun da bir nüshası elimize geçti. Pek çok kimse bize bu makaleye bir cevap yazmamızı söylediler. Bu durumda onların isteklerine cevap vermek dinen vacip hale geldi.

Adı geçen makalede Ehl-i Sünnetten üçyüz milyon müslümanın bu makaleye cevap verme isteğinden söz edildiğini gördük. Bu da o makaleye cevap verme gereğini kuvvetlendiren ayrı bir husus oldu. Misyonerlerin müslümanlara, alimlerinden birisi çıkıp Sünneti ve İslâm Şeriatını savunamadı. Her iki konuda ileri sürdüğümüz delillere cevap veremedi, demelerine inşallah imkân vermeyeceğiz. İşte o

* el-Menâr dergisinin Şa'ban 1334, Haziran 1916 tarihli XIX/1 sayısının 25-50. sayfalarında ve Sünnet ve Sıhhati (Mısırdaki hristiyan Misyonerlerine cevap) başlığı altında yayınlanmıştır. Konusuna uygun başlık taraflarından konulmuştur. (çeviren)

** A.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

makaleye cevap veriyoruz. Öyle bir cevap veriyoruz ki, bu cevabımızla misyonerlerin kitaplarımızdan naklettikleri ibarelerde, ilim emanetine riayet etmedikleri gibi, okudukları ya da naklettikleri ibareleri hiç anlamadıklarını kendileri de öğrenecek, halk ta. Ayrıca cümle âlem bilecek ki, misyonerlerin özellikle Ebu Hüreyre hakkındaki tenkitleri tamamen yanlıştır. Bilfarz bunlar doğru bile olsa, bundan ne Sünnet'e güven duymama; ne de (Sünnet'ten çıkarılan) Şer'î hükümlere uymama gibi bir sonuca varılamaz.

Böyle iddiaları ortaya atanlar, aslında dar görüşlü baĝnaz kişilerdir. Kendiliklerinden bazı şeyler tasarlamakta, bunları İslâm'a nisbet etmektedirler. Bu vesile ile de İslâm Hukuku'yla ilgili kimi itiraz denmesi bile doğru olmayan iddialar ileri sürmektedirler.

Bahis konusu makalede misyonerlerin söylediklerini tüm ifade bozukluklarına, asılsız sözlere, tê'lif zayıflıklarına ve bazı ifadeleri bizim kullandığımız manasından zıt manalarda kullanışlarına kadar aynen nakletmeyi uygun gördük. Bununla birlikte onlarla ne doğrudan doğruya lafızlar, ne de ibarelerinin zayıflığı üzerinde münakaşa edecek değiliz. Aksine, meseleler ve manalar üzerinde tartışacağız. Kullandıkları ibarelerle ele aldıkları meseleleri özetlemeksizin aynen naklettik. Bunu yaparken tek maksadımız, onlardan birinin veya bir başkasının, ifade etmek istedikleri manayı bozacak şekilde tarafımızdan kısaltmalar yapıldı, yahut aksini ileri sürerek veya tenkit yoluyla cevaplandırılması mümkün olmayan şeylerin hafzedildiği vehmine düşmemesini sağlamaktır. Bunun ardından ise bu grubun islâmî ibareleri nakledişlerine olduğu kadar bunları anlamalarına da güvenilemiyeceğini gösterme hedefimiz gelecektir.

Kesinlikle bilinen bir gerçektir ki misyonerler, meseleleri sırf gerçeği açığa çıkarmak maksadıyla araştıran bir kısım felsefeciler gibi değildirler. Onlar araştırmalarında sadece tenkit ve itiraza elverişli gördükleri noktalarla şüphe ve tereddüde düşürecekleri alanlar ararlar. Bunun böyle olduğu aşağıda da anlaşılacaktır.

Misnoyer tenkitçi makalesine birkaç iddiaya birden yer veren bir cümleyle başlıyor ve şunları söylüyor:

1- "İslâm Şeriatının Sıhhati her müslümanın vazgeçemeyeceği bir konudur. Bu da her şeyden önce Sünnet'in sıhhatine bağlıdır. Buna göre bir müslüman Sünnet'in sıhhatinden şüpheye düşerse İslâm Hukuku'nun hükümlerine uyması için hiçbir mantıki sebep kalmaz; zira bu hükümlerin pek azı Kur'an'a dayanır. Büyük bir kısmı hadislerde toplanan Sünnet'e dayanmıştır. Şu hale göre (Sünneti aksettiren) hadislerde şüphe sabit olursa İslâm Hukuku'nun temelleri sarsılır. Bunun gibi hanefi, mâliki, şâfi'i ve hanbeli sayıları üçyüz milyondan hiç de az olmayan müslümanların o hukuka güvenleri kalmaz."

Bu ifadeleri üç iddia olarak özetleyecek; herbiri hakkında ayrı ayrı açıklamalar yapacağız:

1. Bir müslüman Sünnet'ten şüphelenirse, ortada şer'i hükümlere itaat diye bir şey kalmaz!

Böyle bir iddianın batıl olduğu açıktır; çünkü "eğer müslüman fertlerden biri Sünnet'in sıhhatinde şüpheye düşerse" gibi bir şart bütün fertlerin İslâm Hukuku'na riayeti ortadan kaldırmayı icap ettirir manasına alınmıştır. Oysa akla ya-

kın; mantığa uygun olanı şudur; Bir kişinin bir şeyden şüphelenmesi, zannı veya bilgisi sadece kendi hakkında gerekli olan şeyle ilgilidir. Onun gibi şüphe etmeyen veya sahip olduğu bilginin benzerine sahip olmayan başkalarını etkilemez. Aynı şekilde fertlerin şüpheleri çoğunluğa tesir etmez. Söz gelimi, bazı hür düşünceye sahip Avrupâ âlimleri Hz. İsa (a.s.)'in varlığından şüphelenmişler ve onun hayali ve uydurma bir şahsiyet olduğunu; böyle birinin dünyaya gelmediğini iddia etmişlerdir. Kimi tarih yazarları da Yunan Destan Şairi Homeros hakkında benzer iddialar ileri sürmüşlerdir. Şimdi düşünelim, bu adamların Hz. İsa (a.s.)'in varlığından şüphelenmiş olmaları yüz milyonlarca müslümanın, hristiyanın ve başka dinden insanın onun varlığından şüpheye düşmelerini gerektirir mi? Elbette hayır!

2. İslâmi hükümlerin büyük çoğunluğu hadislere dayanır...

Bu hüküm doğru değildir; zira kanaatimizce islâmi hükümler genellikle akaide şamildir. Bunların te'vili ancak kesin delâletle olur. İslâm'ın Sıhhatini sağlayan bütün akaid esasları ise Kur'an-ı Kerim naslarının yanında fiili ve İslâm alimlerinin icma ile sabittir. Bunlar arasında ulûhiyetin isbatı, nübüvvet gibi kimi konular ise ayrıca akli delillerle de desteklenmiştir. İçlerinde, şüphe mümkün olan "âhad haber"lerle hiçbir ilgisi yoktur. Hadis âlimlerinin üzerinde birleşmedikleri "âhad haberler" le sabit olan fer'î ibadet hükümleri ise bizatihî sahih olsalar bile İslâm'ın sıhhati bunlara bağlı değildir. Bunlar ancak Sünnet hakkındaki tamamlayıcı ziyade bilgiye girerler.

Mu'âmelatı ilgilendiren şer'i hükümlere gelince, bunların çoğu Kur'an-ı Kerim'de gerek nasla gerekse nassın veya manasının delâletiyle vârid olan kaide, usul ve fûrûdan, bir de hanefîlerle şafi'îlerin geniş ölçüde kullandıkları kıyasdan; mâliki ve hanbelîlerin büyük önem verdikleri umumi maslahat delillerinden alınmışlardır. Pek azı "âhad hadis"ten çıkmıştır.

İslâm'ın temel hükümlerinden akaid ve amelî hükümlerden sonra geriye sadece ahlak ve âdâb kalır. Hadislerde vârid olan hikmet, fedail ve âdâbın (görgü kurallarının) tümü Kur'an-ı Kerim'den kaynaklanır ve onun açıklaması niteliğindedir. Dahası Sünnet, şu ayet-i kerimeye göre tamamen Kur'an-ı Kerim'in açıklamasından ibarettir: "Biz sana insanlara indirileni açıklayasın diye Zikr'i indirdik"⁽¹⁾. Sahih-i Müslimde sabit olduğu üzere Hz. Aişe Hz. Peygamber (s.a.s) i "Onun ahlakı Kur'an idi" sözleriyle nitelemiştir.⁽²⁾

İslâm alimleri Kur'an-ı Kerim'den herhangi bir nassa dayanmayan Sünnet hükümlerinde ihtilaf etmişlerdir. Bu konuda, "böyle hükümler Allah'ın vahyi iledir. Vahiy yalnızca Kur'an'a münhasır değildir." denilmiştir. Şu da var ki Kur'an-ı Kerim'in başka vahiylerde olmayan özellikleri vardır. Bu özelliklerin en önemlisi icazı ve okunarak ibadet edilışıdır..

Öte yandan Allah'ın, peygamberlerine kendi rey ve icthadıyla hükmetmesi ve hükümler koymasındaki hususunda izin verdiği de söylenmiştir. Buna göre yalnızca Sünnet'ten çıkan hükümlerin çoğu üzerinde düşünenler bunların Kur'an-ı Kerimde kay-

1. Nahl Süresi, 44.

2. Salâtü'l-Musâfirîn, 18.

nakları bulunduğunu görecektir. Söz gelişi erkeğin karısı ile karısının halasını veya teyzesini birlikte nikâhlaşmasının, altın ve gümüş kaplardan yeme içmenin haram kılınması böyledir. Bütün bunları el-Menâr'da açıkladığımız gibi, Kur'ân-ı Kerim'in mana derinliklerine dalındığında değişik anlaşılabilceğini de açıkladık. Bunları Hz. Peygamber'in anlaması nerede, bütün insanların anlaması nerede? Bununla birlikte Hz. Peygamber (s.a.s)'in siyasi ve idari konularda kendi içtihadıyla hükümler verdiği; yerine göre ashabıyla istişarelerde bulunduğu sabittir.

3. Hadislerde şüphe sabit olursa İslâm Hukuku'nun temelleri sarsılır.

Bu varsayım da doğru değildir. Ayrıca müphemdir. Şöyle ki, bu satırları yazan misyoner, hadislerde şüphenin sabit olması ile ilk cümlesindeki bir kişi bile olsa bazılarının şüpheye düşmesini kastediyorsa böyle bir şüphenin ancak şüpheleneni ilgilendireceğini yukarıda açıkladık. Bu ifadesiyle şayet bütün insanların yahut tüm müslümanların hadislerin hepsinden işkillenmesini kastediyorsa bilmiş olsun ki, bu hiçbir zaman olmamıştır; asla olmayacaktır. Olması akla yakın da değildir. Nitekim bunu bütün açıklığıyla ilerde izah edeceğiz. Burada şu kadarını söyleyelim ki, sırf tartışma açmış olmak için böyle bir şüphenin vaki olabileceğini farzetsek, o zaman dinde Kur'ân-ı Kerim'deki hükümlerle namazın nasıl kılınacağı, nasıl oruç tutulacağı, haccın ne şekilde yapılacağı gibi birinci hicri asırdan beri yüzbinlerce, milyonlarca müslümanın tatbikiyle naklolunagelen ameli sünnet, tatbikat, icma ve sahih kıyas yoluyla sabit olmuş amellerle yetinmek gerekirdi. O vakit de Fıkıh kitapları yukarıda ikinci fıkrada açıkladığımız gibi sadece Fıkıh kitapları yukarıda ikinci fıkrada açıkladığımız gibi sadece "âhad haber" lerle sabit olan hükümler ve hikemiyatla dolardı. Bütün bunlarla açığa çıkıyor ki, İslâm Hukuku'nun ve müslümanların dayandıkları temeller sarsılır sözünün batıl bir söz olmaktan öte hiçbir kıymeti yoktur.

Şu da var. Misyoner yazar "İslâm Hukuku'nun temelleri" derken akaid esasları ile iman prensiplerini kastediyorsa -ki kişi ancak bunlara inanmakla mü'min olur-bunlardan hiçbirinin "âhad hadis"e dayanmadığı bilinmektedir. Yok eğer İslâm'ın beş esasını kastediyorsa bunların hiçbiri "âhad haber" e dayanmaz. Bu esasların bilinmesi, konusunda vârid olan hadislerin sabit oluşuna bağlı değildir. Hepsinin, herbiri hakkındaki hadisler sahih olsun veya olmasın, hepsinin zaruri dini bilgiler olduğunda icma vardır. Kaldı ki, hamdolsun, hepsi de sahihtir.

Misyoner yazar "İslâm Hukuku'nun hükümleri" sözüyle eğer dört mezhep imamının dayandıkları delilleri kastediyorsa iddiası daha da çürüktür; çünkü bu hükümler Kur'ân, Sünnet, İcmâ ve Kıyas olmak üzere dördtür. Kimi mezhepler bunlara **istihsân** ve **umûmî maslahat** delillerini de eklerler. Hadisler, bu dört delilden biri olan Sünnet'in bir bölümüdür. Öyle olunca bu bölümden şüphe etmek, içlerinde ameli yahut kavfi tevâtür yoluyla sabit olanların da bulunduğu diğer bölümlerden şüpheye düşmeyi gerektirmez. Buna göre lafız ve mana yönünden tamamen mütevâtir olan Kur'ân'dan; İcmâ ve Kıyas'tan nasıl şüphe etmek gerekebilir?

Ahad" yolla gelmiş olsalar bile bütün insanların, yahuatta tüm müslümanların hadislerin bütününden şüphelenmesi vaki olmamıştır. Asla olmayacaktır. Olması akla yakın da değildir, dedik. Bu şöyle açıklanabilir: Bilinen bir gerçektir ki insan-

lar her zaman ve her yerde muhbir (haber veren) de şüpheyi gerektiren bir sebep bulunmadığı; haber akla aykırı düşmediği, veya haber veren yalancılıkla tanınmış bir kimse olmadığı takdirde bir muhbirin haberini tasdik ederler. Bunun sebebi, insanlar tarafından verilen haberlerde asıl olanın daha çok doğruluk oluşudur. Bu cümleden olarak insanların, siyasi gazetelerin ve telgraf şirketlerinin verdikleri haberleri -daha çok yalan yanlış haberler yaydıklarını, sahiplerinin siyasi ihtirasları olduğunu ve bu yüzden haberleri doğru yanlış kuvvetlendirmek isteyeceklerini bildikleri halde- doğru kabul ettiklerini görürüz. Bizzat kendisi veya ravisi şüpheli bu kabil haberlere karşı insanın tutumu böyle olunca, hadis alimlerinin bir yandan metin tenkidi, diğer taraftan ravilerinden herbiri için cerh ve ta'dil esasları uygulamak suretiyle sahih olduklarını açığa çıkardıkları hadislerin sıhhatinden şüphe etmeleri nasıl akla uygun gelebilir? Diğer taraftan mezhep imamlarının isnadı **munkatı**'(kopuk) bir hadisi hüküm çıkarmakta kullanmadıkları gibi ravileri arasında **mechûl** (kim olduğu veya güvenilir olup olmadığı bilinmeyen) veya yalancılığı açığa çıkmış, yahut sû'u'l-hıfz (kötü ezberleme) veyahut unutkanlık, yahutta rivayetinde **sika** (güvenilir) ravilere muhalefeti ortaya çıkan herhangi bir ravinin hadisini de kullanmadıkları bilinen gerçektir.

O misyoner yazara şunu söylemek isteriz. Sizler, dört İncilinize ve öteki kitaplarınıza inanıyorsunuz. Oysa bunların hiçbirinin **muttasıl** (kesiksiz) bir tek senedi bile yoktur. Üstelik alimleriniz ve tarihçileriniz bunların yazılışında, yazıldığı dilde ve tarihte ihtilaf halindedirler. Elinizde bizdeki hadis nakil metotlarına benzer tenkit ve araştırma metotları da yoktur. Bununla birlikte biz müslümanların insanlığın eski ve yeni tarihlerinde benzeri görülmemiş dikkat ve itina ile rivayet edilen bütün hadisleri kabul etmekte şüpheye düştüğümüzü biliyor musunuz? Biliyorsunuz sizler, kendinizin ve diğer insanların senetsiz, ravileri araştırılıp tenkide tabi tutulmadan rivayet edilen pekçok şeylere, hatta telgrafcılar ve gazete muhabirleri gibi yalancılığı bir değil birkaç kere açığa çıkmış kişilerin haberlerine daha çok inanıyorsunuz!

II - Misyoner tenkitçi devamla şunları söylüyor:

“Aşağıdaki bölümlerde bu hadislerdeki şüpheli noktaları kolayca tesbit edeceğiz. Bu bölümde ayrıca İslâm Hukuku'nun temelini oluşturan ve Sünnet'i aksettiren yüzlerce hadis şahitliğine dayanan bazı sahabilere güvenilemeyeceğini göstereceğiz. Meselâ, hadis ravilerini tenkitle tanınmış bir alim olan Buhari, sahabenin doğruluğundan şüphe etmeyi hatırına getirmemiştir; Zira ona göre sahabe yalan söylemekten uzaktır. Bu ise onun delilinin ne kadar zayıf olduğuna delalet eder. Nitekim Ebu Hureyre ile İbn Abbas'ın her ikisinin de hadis rivayetinde masum (yalandan uzak) olmadıkları şüphe götürmez şekilde sabit olmuştur! İmdi maksadımız bilhassa Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği hadislerde çağdaşlarının ve tabiiilerin zihinlerini hayli meşgul eden şüpheli noktalar bulunduğunu; buna rağmen Buhari'nin ondan yüzlerce hadis naklettiğini; dört mezhebi kuran müctehitlerin şer'i nizamlarını bu hadisleri te'vil ederek kurduklarını açığa çıkarmaktır!”

Bu cümleleri yukarıdaki iddiaları takip eden iddialar olarak özetleyecek, hatalarını ve batıl taraflarını açıklamaya çalışacağız.

4. Ebu Hureyre gibi yüzlerce hadis rivayet eden sahabilere güvenin yersiz olduğu iddiası

Bu iddia da batıldır; çünkü okuyucuda ilk bakışta yazarın, bu kısımda yüzlerce hadis rivayet eden birkaç sahabinin adaletini zedeleyecek tenkit noktaları tesbit ettiği izlenimi vermektedir. Ne var ki tamamı okunduğunda bu sahabilerden biri olan Ebu Hureyre hakkında birkaç rivayetten başka bir şey bulunmadığını, o rivayetlerin de aşağıda üzerinde etraflıca duracağımız gibi, onu adaletten düşürmeyeceğini görecektir. Bu ise “bu adamlar anlamadıkları şeyler yazıyorlar. Düşünmeden ve anlamadan tenkitte cüreti adet haline getirmişlerdir. Böylece farkına varmadan bindikleri dalı kesiyorlar” sözümüzü haklı çıkaracak hususlardandır.

5. Buhârî, masum olduklarına inandığı için sahabeden şüphe etmeyi hatırına getirmemiştir iddiası

Diğerleri gibi bu iddia da batıldır ve kalbe ait, ancak Allah'ın bileceği bir konuda umumi inkâr yoluyla verilmiş bir hükümden ibarettir. Aslında yazar gibileri hiçbir zaman bu ve benzeri tabirler üzerinde tartışmaya girmezler; zira böyle bir tabirle “Buhârî sahâbe ravilerinden hiçbirini ne yalanla ne de rivayetle ilgili bir başka **kâdih illetle** itham etmemiştir” kanaati arasında herhangi bir fark görmezler.

Sözün burasında önce bu misyoner yazarın sadece “Buhârî, sahabe ravilerin masum oldukları görüşündeydi” idiasının batıl olduğunu açıklamak istiyoruz. Bunun doğrusu şudur: Buhârî, sahâbenin masum değil; adâletli ve sadık oldukları kanaatindeydi ve bunu söylerdi. O ve öteki hadis tenkitçileri bu kaniya ancak diğer raviler gibi sahabenin de hayatlarını etraflıca inceledikten sonra varmışlardır. Oysa misyoner yazar Buhârî'den, sadece Ebu Hureyre'yi adaletten düşüreceğini sandığı birkaç kelime ile rivayetleri hakkındaki incelemelerinden bazı şeyler nakletmiştir. Halbuki Buhârî, Ebu Hureyre ve rivayetleri hakkında söylenenlerin hepsini bu yazardan çok daha iyi biliyordu. Böyle iken onu adalet vasfını yitirmiş bir kimse saymamıştır. Eğer onu adalet özelliğini kaybetmiş bir ravi olarak görseydi **Sahihinde** ondan herhangi bir şey rivayet etmezdi. Kaldı ki Buhârî, peygamberlerden başka kimsenin yalan söylemekten masum olamayacağını kabul etmeyen biri de değildir. Rivayetin doğruluğu masumiyeti de gerektirmez. Öyle olmasaydı hiç kimse peygamberlerin vahyi tebliğ edişinden sonra, kimsenin sözünü kabul etmezdi.

Rivayetin tasdiki için ravisinin adaletli, rivayet ettiği hadisleri belleyip koruma (hıfz ve dabt) yeteneğinin parlak olduğunun bilinmesi yeterlidir. İnsanlığın yetiştirdiği tarihçilerle haber ravilerinin hiçbirinden Buhârî'nin **el-Câmi'u's-Sahîhine** ter-tip ederken yaptığı sıkı araştırma konusunda naklolunan haberlerin benzerini nakledebilmiş değildir. O halde bu tenkitçi bize kendi âlimlerinden sıhhat açısından Buhârî'nin **el-Câmi'u's-Sahîhine** denk olan veya ona yaklaşan kitaplar getirsin! Kut-sal kitapları peygamberlerine yalan ve diğer bazı büyük günahlar isnad ederken bunu nasıl yapabilir? Misyonerler ve onlarla aynı görüşü paylaşanlar değil kitaplarını kesiksiz bir isnadla nakledenlerin, peygamberlerin bile masum olduklarına kani değillerdir. Bununla birlikte onlara ait olduğu söylenenleri olduğu gibi kabul ederler. Biz bu makalemizde inşallah müslüman ravilerle onların ravileri arasında ilerde bir karşılaştırma yapacağız. Misyoner yazarın, Buhârî'nin sahabeyi kabul

ettiği iddiası üzerine kurduğu görüşünü ise çürütmeye gerek yoktur; zira o görüş dayanağından da zayıftır.

6. Dört Mezhep imamı mezheplerini Buhârî'nin Ebu Hureyre'den rivayetleri üzerine kurmuşlardır iddiası

Bu batıl iddia, böyle bir makaleyi yayınlayan misyonerlerin bilgi ve araştırma seviyesini, bir de söz ve nakillerinde ne ölçüde dürüst olduklarını açıkça göstermektedir. Şöyle ki Buhârî, dört imamdan da sonradır. Bunlardan dördüncüsüne, Ahmed b. Hanbel'e yetişmiş; ondan hadis almıştır. Tehzîbu't-Tehzîb'de el-Ukaylî'den nakledildiğine göre Buhârî, **Sahîhini** yazıp bitirdiği zaman Ali İbnu'l-Medînî Yahya b. Ma'în, Ahmed b. Hanbel -ki hepsi de Buhârî'nin önde gelen şeyhlerindedir- ve başka birkaç âlime göstermiştir. Bu âlimler **Sahîhi** incelemişler, hepsi de "içindeki dört hadis hariç" sahih olduğunu söylemişlerdir. el-Ukaylî "bu dört hadis hakkında da son söz Buhârî'nindir. Onlar da sahihtir" demiştir⁽³⁾

Bu alıntı da gösterir ki Buhârî, dört mezhep imamından sadece yetiştiği birisinden hadis almıştır. Buna karşılık onlardan hiçbiri Buhârî'den rivayette bulunmamıştır.

Aslında müctehid imamların hiçbiri ne rivayet, ne de dirayet yönünden kimseyi taklit etmiş değildir. Hepsisi de yalnızca kendisine göre sahih olan rivayetleri almış ve onlarla amel etmiştir.

İmam Ebu Hanîfe hicrî 80 yılında doğmuş; 150 de ölmüştür. İmâm Mâlik 93-179; İmam Şâfi'î 150-204; Ahmed b. Hanbel ise 162-241 tarihleri arasında yaşamışlardır. Buhârî'ye gelince 194 yılında doğmuş; 256 da ölmüştür. Hadis öğrenmek maksadıyla ilk defa 210 da, yani İmam Şâfi'î'nin ölümünden birkaç yıl, İmam Mâlik'in ölümünden 31; Ebu Hanife'ninkinden ise 60 yıl sonra vatanından ayrılarak ilim yolculuğuna çıkmıştır. Buna göre bu tenkitçi misyonerin dini ve aklı Sünnet ve İslâm Hukuku hakkında "dört imam da Buhârî'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettiği hadisleri aldılar. Hukuk sistemlerini bunlar üzerine kurdular" demesini nasıl caiz görebilir? Nasıl olur da yalçın dağlar gibi sağlam İslâm Hukuku'nu sarsacak bilgiler verdiği kuruntusuna kapılabilir? Böyle düzme iddialarla sabit gerçekler sarsılabilir mi?

III. Ebu Hureyre Hakkında Şüpheler.

I. Tenkitçi misyoner şöyle diyor: "Ebu Hureyre hakkında genel şüphe kendi şahitliği ile. Şöyle demiştir: "Herkes" Ebu Hureyre çok hadis rivayet ediyor" diyor. Eğer Kur'ân-ı Kerîm'deki iki ayet olmasaydı bir tek hadis bile rivayet etmezdim... Muhacir kardeşlerimiz çarşıda pazarda alışveriş etmekle meşgul oluyorlar. Ensâr kardeşlerimizi de mallarıyla uğraşmak oyalıyor. Ebu Hureyre ise karnı doysun diye Hz. Peygamber'in yanından ayrılmıyordu. Onların bulunmadığı yerlerde bulunuyor, öğrenemediklerini öğreniyordu"⁽⁴⁾.

3. Tehzîbu't-Tehzîb, 9/54.

4. Buhârî, ilm: 1/37, 8.

Daha sonra da bir dipnot düşerek şunları yazıyor: “İbn Hacer’in el-İsâbesinde Ebu Hureyre’ye ait” Siz Ebu Hureyre’nin Hz. Peygamber (s.a.s) den fazla hadis rivayet ettiğini ileri sürüyorsunuz” sözü için şu açıklama yapılmıştır: “Ebu Hureyre böyle çok hadis rivayet edişine garip bir sebep göstermiştir”⁽⁵⁾

Misyoner yazar bu iki rivayeti Ebu Hureyre hakkında genel şüphe dediği ithama delil olarak kullanmıştır. Anlaşıldığına göre yazar, makalesini okuyan okuyucuda Ebu Hureyre’ye çağdaş olanların tümünün ya da çoğunun onun rivayetlerinden şüphe eder oldukları vehmini uyandırmak kuşkusuz bu batıl bir iddiadır. Şöyle ki, Ebu Hureyre’nin sözündeki “ennâs” deyişi azlık için de kullanılır; çokluk için de. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

“Onlar öyle kimselerdir ki, adamın biri kendilerine (düşmanınız) olan insanlar size karşı (ordu) topladılar. O Halde onlardan çekinin” dedi de...”⁽⁶⁾ Rivayet tefsirlerinde bu sözü söyleyenin bir tek kişi, Nuaym b. Mes’ud olduğu nakledilmiştir. “Ebu Süfyân size karşı bir ordu hazırladı” demiştir. Söyleyenlerin birkaç kişiden ibaret Abdu’l-Kays birliği olduğu da söylenmiştir. Şu hale göre “en-Nâs” sözcüğü tek kişi için de kullanılabilen bir cins isimdir. Nitekim bir kişi ata binse tek ata bindiği halde çoğul sigasıyla “fulânun yerkebu’l-hayle” denir ve çoğa itlak edilir.

Misyoner yazarın Buhârî’den kısaltarak verdiği yukarıda nakledilen hadiste açıkça görüldüğü gibi kimi sahâbîler Ebu Hureyre’nin fazla hadis rivayet etmesini yadırgamışlardır. Ona ait bir diğer rivayette bu husus “Diyorlar ki, Muhâcirlerle Ensâr’a ne oluyor da onlar Ebu Hureyre gibi fazla hadis rivayet etmiyorlar”⁽⁷⁾ ziyadesiyle açıklanmıştır. Ebu Hureyre’nin çok hadis rivayet edişinin yadırganmasına sebep, onun geç müslüman olan sahâbîlerden oluşudur. Buna göre (Hz. Peygamber’den) diğer sahâbîlere nisbetle daha az hadis işitmiş olması gerekirdi.

Açıkça bilinen gerçeklerdendir ki, bir şeyi yadırgamak veya tuhaf bulmak hiçbir zaman onu yapanı yalanla itham etmeyi gerektirmez. Bunun gibi sadece itham etmek de adalet vasfını gidermeyi icap ettirmez; zira itham içinde burada olduğu gibi gerçekle ilgili bulunmayıp şüphe ve evham üzerine kurulanları da vardır.

Bununla birlikte Ebu Hureyre çok hadis rivayet edişinin sebebini burada da Hz. Peygamber (s.a.s.) le devamlı olarak bir arada bulunmakla açıklamıştır. Gerçekten onun Muhâcirler gibi kenidisini meşgul eden ticaret, veya Ensâr gibi bağ bahçe işleri olmadığından devamlı olarak. Hz. Peygamber’le bir arada bulunmuş; âdetâ ondan hiç ayrılmamıştır. Onunla devamlı olarak bir arada bulunuşu yüzünden diğer sahâbîlerin duymadıklarını duymuş; öğrenmediklerini öğrenmiştir. İşittikleriyle birlikte (başka sahâbîlerden) naklettiklerini rivayet edişi, bir de ilerde açıklaması gelecek öteki bazı sebepler bu açıklamasına katılabilir. Öte yandan o, duyduğu ve öğrendiği hadisleri rivayet edişinin asıl sebebi olarak ilmi yaymak gerektiğine, ilmi gizlemenin haram olduğuna delâlet eden iki ayetten söz etmiştir:

5. Krş., el-İsâbe, 7/467.

6. Âl-i İmrân, 173

7. Hars ve’l-Muzâr’a 21: 3/74. Krş., Müslim Fedâ’ilu’s-Sahâbe, 35.

“Biz Kitap’ta insanlara aşikâr bir şekilde bildirdikten sonra, indirdiğimiz açık seçik ayetlerimizi ve doğruyu gizleyenler yok mu? İşte onlar (a) hem Allah lânet eder; hem de lânet etmek şanından olanlar lânet ederler”

“Ancak tevbe edenler, kendilerini ve hareketlerini düzeltenler ve (gerçekleri gizlemeyip) açıklayanlar başka. Ben artık onların günahlarından geçirim. Ben, tevbe-yi en çok kabul edenim; en çok esirgeyenim.”⁽⁸⁾

Ne var ki tenkitçi misyoner söz konusu ayetleri yazısına almamıştır.

Tenkitçinin dipnotunda İbn Hacer’in **el-İsâbe** isimli eserinden naklettiği ikinci rivayete gelince, o rivayet, üzerinde durduğumuz haberin bir başka şeklidir. Bu hâri her ikisini de el-A’rec (Abdurrahman b. Hurmuz) -Ebu Hureyre isnadıyla rivayet etmiştir.⁽⁹⁾ Tenkitçi bu rivayeti andıktan sonra “Ebu Hureyre fazla hadis rivayet edişine tuhaf bir sebep göstermiştir” diyor. Bunun anlamı, Ebu Hureyre’nin fazla hadis rivayet edişine gösterdiği sebep gariptir. Tabii yazara göre. Ancak o, bu garip sebebin ne olduğunu söylememiştir. Halbuki bu sebep, Hz. Peygamber (s.a.s.) in mucizelerinden ve peygamberlik âlâmetlerinden sayılan ve bir diğer rivayette ziyâdesiyle birlikte gösterilen sebebin aynıdır. Ancak peygamberlik âlâmeti bir mucizeye yer vermediğinden yazar tarafından anılmamıştır. Sözü edilen diğer rivayet şöyledir: “Ebu Hureyre anlatmıştır: “Allah Resulü (s.a.s.) in bir meclisinde bulunuyordum. “Kim ben sözümlü bitirinceye kadar ridasını (belden yukarısına alınan örtüsünü) serer; sonra da dürüp toplarsa benden işittiklerinden hiçbir şey unutmaz” buyurdu. Bu söz üzerine ben hemen atıldım. O henüz sözlerini bitirmeden üzerimdeki örtüyü yere yaydım. Sonra kendime doğru dürüp topladım. Canım Kudreti altında olan Allah’a yemin ederim ki, bundan sonra ondan işittiğim şeylerin hiçbirini unutmadım.” Bu hâdisi Müslim, Nese’î, Ahmed b. Hanbel ve diğer bazı hadis âlimleri değişik yollardan rivayet etmişlerdir⁽¹⁰⁾.

Ebu Hureyre Hz. Peygamber’in söylediklerini, hadisin lafzından her ne kadar ridâyı yayma anında söylenenlerin anlaşılması ihtimal dahilinde ise de genel “selb” manasında anlamıştır. (Yani Hz. Peygamber’in ridayı yayma anında söylediklerini değil, ondan söyleyeceklerini de unutmayacağı şeklinde anlamıştır). Bu da onu haklı çıkarmıştır. İlerde (kılı kırk yaran) tenkit zihniyetine sahip hadis imamlarının Ebu Hureyre’nin hafızası (veya hadisleri hıfzetmesi) konusunda söylediklerinin bir kısmını zikredeceğiz. Şimdilik şu kadar söyleyelim ki Ebu Hureyre’den, rivayet ettiği hadisleri unuttuğuna dair herhangi bir sahih rivayet nakledilmemiştir. Sadece “lâ âdvâ...” (hastalığın kendiliğinden hastadan sağlama geçmesi olmaz) hadisi bunun dışındadır. Şöyle ki o, hastalığın hastadan sağlama geçmesinin olağan olduğuna delâlet eden hadisleri rivayetinin ardından bu hadisi inkâr etmiştir. O hadis belki de kendi işittiklerinden değil, mürsellerinden biridir. Bu takdirde rida yayma olayından sonra işittiklerini unutmadığı sözüne zıt düşmez. Yahutta o rivayet ridasını sermeden önce işitmiş olduğu hadislerden birisidir.

2. Tenkitçi yazar diyor ki: “Ebu Hureyre’nin yalanla itham edilişi (kendi şehadetı üzerinedir). “Ebu-r-Rezîn’den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: “Ebu Hu-

8. Bakara Sûresi, 159, 160.

9. 4. ve 7. dipnotlarda kaynağı gösterilen rivayetler kasdediliyor. (Çeviren).

10. Müslim, Fedâ’îlu’s-Sahâbe 35; Müsned, 3/240, 274, 334, 437. Değişik bir şekli için bk. Buhârî ilm 42: 1/38.

reyre bir keresinde yanımıza geldi. Elini alına vurarak şunları söyledi: “Farkındamısınız, sizler doğru yolu bulasınız, Ebu Hureyre sapıtsın diye benim Hz. Peygamber (s.a.s.) üzerine yalan uydurduğumu söylüyorsunuz. (Şimdi beni iyi dinleyin). Şehadet ederim ki, Hz. Peygamber (s.a.s.) in “**birinizin ayakkabısının bağı koparsa onu tamir etmedikçe diğer tekiyle yürümesin**” dediğini kulağımla duyudum⁽¹¹⁾ (Bu rivayetin zayıf olduğu açıkça bellidir.)

3. İbn Hacer, Ahmed b. Hanbel’den, Ebu Hureyre’nin “bize fazla hadis rivayet ediyor” yollu bir şikâyet üzerine söylediği şu sözlerini nakletmiştir: “Eğer her işittiğimi söyleseydim beni kırbaçla döğerdiniz.”

4. Yine İbn Hacer Hz. Aişe’den şöyle bir haber nakleder: “Hz. Aişe Ebu Hureyre’ye “kuşkusuz işitmediğin şeyleri rivayet ediyorsun” dedi. Bunun üzerine Ebu Hureyre ona, aynı manada ve kendisinin o ziyetle uğraşırken işitmediklerini kendisinin işittiğini söyleyerek cevap verdi.”

5. el-Ezrakî’nin **Ahbâru Mekke** isimli kitabında şöyle bir rivayet vardır: “Ubeydullah b. Sa’d. Abdullah b. Amr İbni’l-Âs’la birlikte Mescid-i Haram’a girdi. Ka’be, el-Husayn b. Numeyr ordusu geri çekildiği sırada yanmıştı. Taşları dökülüyordu. Derken Amr, yanında kalabalık bir grup olduğu halde geldi. Ka’be önünde durdu. Öyle ağladı ki, baktım, gözlerinden akan yaşlar sürmesini silmişti. Arkasından şöyle dedi: “Ey insanlar! Eğer Ebu Hureyre size Peygamberinizin ardından onu evlatlarıyla savaşaçağınız; Rabbimiz Allah’ın evi (Ka’be’yi) yakacağınızı haber verseydi kesinlikle “Ebu Hureyre’den yalancı kimse yoktur” derdiniz⁽¹²⁾.”

6. Tirmizî’de şöyle bir hadis vardır: “Bize İbn Ömer anlattı... Dedi ki “Hz. Peygamber (s.a.s.) av yahut çoban köpeği hariç köpeklerin öldürülmelerini emretti.” Bunun üzerine İbn Ömer’e Ebu Hureyre’nin “... ya da ekini bekleyen köpek...” dediğini söylediler. İbn Ömer “Ebu Hureyre’nin dedi; ekini vardır (da o sözü onun için öyle söylemiştir). (Burada güzel bir serzeniş olduğu açıktır).

7. İbn Hacer’in **el-İsâbe** isimli kitabından: “Ebu Hureyre namaz hakkında bir hadis rivayet etti. Bu Hadis Mervan’ın hoşuna gitmediğinden Abdullah b. Ömer’e sordu. Abdullah “Ebu Hureyre çok hadis rivayet ediyor” dedi. “Hakkında söylenenlerden inkâr ettiğin var mı?” diye sorduklarında ise “hayır cevabını verdi; Lakin o cesaret etti. Bizse çekindik.” Bu sözler Ebu Hureyre’ye ulaşınca” Onlar unutmuşlar. Ben hıfzetmişem günahım ne?” dedi⁽¹³⁾.

İbn Ömer’in “O cesaret etti. Bizse çekindik” sözünün hakaret kabilinden bir söz olduğunu sanmıyoruz; zira İbn Ömer bu sözyle kendisine korkaklık nisbet etmemiştir. Ebu Hureyre’ye nisbet ettiği cesaretin manası ise saldırı ve meydan okumadır. Öyle ümit ediyoruz ki bununla bizim için hadis kaynakları üzerindeki perde kalkmıyor; çünkü bizce ince eleyip sık dokumayan hadis ravilerine önemli ölçüde uyulduğunun delilini vermektedir. Açıkçası, Abdullah b. Ömer, Ebu Hureyre’ye karşı çıkmaya cesaret edememiş; onun hakkındaki görüşünü ancak ayıplayıcı bir üslupla açığa vurmuştur.

11. Müslim, *Libâs ve’z-Zîne*, 19 r. 2098; *Hadis için bk. Ebu Dâvud*, *Libâs* 41; *Nese’î*, *Zîne* 116; *Müsned*, 2/245, 253, 314, 424, 443, 477, 480, 528; 3/293, 327.

12. *Ahbâru Mekke*, 135.

13. *Krş.*, *el-İsâbe*, 7/441.

8. Yine İbn Hacer'in el-İsâbe isimli eserinde geçtiğine göre Mervân, Ebu Hureyre'nin söylediği bir söze üzülmüş, bu yüzden onu fazla rivayette bulunmakla suçlamıştır. Sonra da şunları söylemiştir: "Ebu Hureyre Hz. Peygamber'in vefatından... kısa bir süre önce geldi." (Bunu işiten) Ebu Hureyre "Allah Resulü... Hayber'de iken Medîne'ye geldim. O günlerde otuz yaşımı henüz geride bırakmıştım. Hz. Peygamber ölünceye kadar (orada) kaldım."

(Not: Muhammed yedinci hicri yılda, yani ölümünden yaklaşık dört yıl kadar önce Hayber'deydi. Burada anılan olay açığa çıkarır ki, bizzat Ebu Hureyre'nin çağdaşları (onun Hz. Peygamber'le birlikte olduğu) müddeti her istediğinde çokça şahit getirdiği hadisleri rivayet edişine sebep olamayacak kadar kısa bir süre olduğu görüşünde idiler.)"

Tenkitci misyoner yazarın sözleri harfi harfine; işaretleri, rumuzları, rivayetlerde atladığı yerleri ve hatalarıyla -ki pek çoktur- bunlardır. Ekleme gerekirse naklettiği "e **tunkiru şey'en mimmâ yekûlûn**" ibaresi yanlıştır. Doğrusu "mimmâ yekûlu" dur. Bunun manası "Ebu Hureyre'nin söylediklerinden bir şey inkâr ediyor musun" demektir. "Ecre'e ve cubnâ" da doğru nakledilmemiştir. Doğrusu "ic-tere'e ve cubnâ" dır. Bu, nakledenin tahrifi değil, baskı hatası da olabilir. Fakat Ahmed b. Hanbel'e nisbet ettiği "bunun ardından başka şikâyetler ekledi" sözü gibi bazı hatalar yanlış anlamadan kaynaklanmıştır; Bunun sebebi, Ahmed b. Hanbel'in hadisinde bahsi edilen ziyadeliğin olmayışıdır. İbn Ömer'in sözlerinden anladıkları da öyledir.

Şimdi bu şüphelere cevap verelim:

1. Tenkitçi misyoner yazarın naklettiği ibarelerin hiç birisinde Ebu Hureyre'nin yalancılığının sabit olduğuna dair herhangi bir açıklama yoktur.

2. Hukuk sistemlerinin, kanunların, aklı başında ve adalet duygusuna sahip bütün insanların örflerinin ittifakiyla bellidir ki, herhangi bir şeyle itham ancak beyyine ve delille sabit olur. Böyle iken hiç kimse Ebu Hureyre'nin yalan söylediğine dair herhangi bir beyyine veya delil ileri sürebilmiş değildir. Yalnızca kimi sahâbîler rivayetleri hakkında kimi şüpheler ortaya atmışlardır. Hakkındaki bu şüpheler tutalım sabit veya meçhul olsaydı o zaman sebebi gizli kalırdı. Bu da ona ait rivayetleri ihtiyaten sahih derecesine çıkarmamak için geçerli bir sebep olabilirdi. Oysa hakkındaki şüphenin sebebi bellidir ve Ebu Hureyre'nin adaletten düşmesini ve rivayetlerine güvenilmemesini gerektirecek cinsten değildir.

3. Ebu Hureyre'nin yalan söylediği iddiasının ileri sürülüşünün iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi, özellikle çok rivayette bulunmasına dairdir. Rivayetlerin çoğu aslında bu konuda varid olmuştur. Özü şudur: Hz. Peygamber'le sohbet müddeti üç yıl birkaç aydır. Böyle kısa bir süre, rivayet ettiği böylesine çok hadis için yeterli değildir. İkincisi ise bazı hadislerinin metinleriyle ilgilidir. Ebu Hureyre'nin, rivayet ettiği takdirde yalancılıkla itham edilmek, işkence görmek veya öldürülmek beklentileri de bunlardır; çünkü Hz. Peygamber'in vuku bulmasından önce ona haber verdikleridir. Hristiyanların en-Nubuvvât dedikleri de budur.

Hadis âlimleri Ebu Hureyre hakkındaki bu şüphenin sebebini bildiklerinden bunların onun adaletine en küçük bir zarar bile vermeyeceğine kani olmuşlardır. Bunun izahı birkaç yönden yapılabilir.

Ebu Hureyre'nin Fazla Hadis Rivayet Edişinin Sebepleri

Ebu Hureyre'nin diğer sahabîlere nisbetle fazla hadis rivayet edişinin birkaç rivayetten çıkardığımız birtakım sebepleri vardır:

1. Ebu Hureyre, hem kendisini faydalanmak, hem de başkalarının faydalanmasını sağlamak amacıyla Hz. Peygamber (s.a.s.) in söz ve davranışlarını öğrenmek gayesi gütmüştür. Bu sebeple Hz. Peygamber'den hemen hiç ayrılmamış; ona sorular sormuştur. Oysa öteki sahabîlerin çoğu bir zaruret olmadıkca Hz. Peygamber'e soru sormaya cesaret edemiyorlardı. Bazı bedevîlerin uzak yerlerden müslüman olarak Medîne'ye geldikleri zaman Allah Resulü'ne sorular sordukları; bundan öteki sahabîlerin memnun oldukları ve birinin gelmesi için gözleri yolda bekledikleri bilinmektedir.

Buhârî'nin Ebu Hureyre'den; Ahmed b. Hanbel'in Ubey b. Ka'b'dan rivayet ettikleri řu iki hadis bu sebebe işaret eden delillerdendir:

“Yâ Resûlallâh! dedim; (Kıyamet günü) insanların şefaatinle en çok mutlu olacak olanı kimdir?” řu cevabı verdi: “Hadise olan düşkünlüğünü bildiğim için bu sözü bana senden önce kimsenin söylemeyeceğini biliyordum yâ Ebâ Hureyre...”⁽¹⁴⁾.

“Ebu Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e kimsenin sormadığı şeyleri cesaretle sorardı.”

2. Ebu Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.) in daima yanında bulunur; ondan hemen hiç ayrılmazdı. Ailelerini ve ashabını ziyarete giderken veya yolda bile olsa faydalanmak için onun peşinden giderdi. Onun Hz. Peygamberle birkaç yıl devam eden sohbeti, ilerde göreceğiz, Emevî Halifesi Mervan'a da açıkladığı gibi, Allah Resulünü ancak namaz vakti veya bir iş için çağırıldığında, yahutta ihtiyaçlarını gidermek üzere yardımını istemek amacıyla yanına gittiklerinde bir araya gelecek diğer bir çok sahabînin uzun yıllar süren sohbetleri gibi olmuştur.

Bununla birlikte el-Beğavî'nin -İbn Hacer'in söylediğine bakılırsa **ceyyid** bir isnadla- İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre İbn Ömer Ebu Hureyre'ye, “Sen bizim Allah Resulü ile en fazla bir arada bulunamız; onun hadislerini en çok bilenimizsiniz” demiştir. Ayrıca el-İsâbe'de yine İbn Ömer'in “Ebu Hureyre bizden üstündür. Rivayet ettiği hadisleri iyi bilir” Talha b. Ubeydillah'ın ise “Ebu Hureyre Hz. Peygamber (s.a.s.) den bizim işitmediğimiz hadisleri işitti” dediği varid olmuştur⁽¹⁵⁾.

3. Kuşkusuz Ebu Hureyre'nin hafızası kuvvetli, hafızı sağladı. Bu, bedevî hayat yaşanan devirlerde olduğu gibi Ebu Hureyre'ye yakın devrede de pek çok kişinin ayrıcalık kazandığı üstün bir meziyetti. Hepsisi de hafızalarına güvenirdi.

Eski Yunanda pek kişinin yazmayı iyi tutmayıp “insan yazdığına güvenir; bu yüzden hafızası zayıflar. Oysa biz, hafızalarımızla bütün milletlere karşı iftihar ediyoruz” dedikleri tarihin bize naklettikleri arasındadır. Öyle olduğu içindir ki, Yunan tarihi mahfuz kalmıştır.

14. Buhârî, ilm: I/33.

15. Krş., el-İsâbe, 7/447.

İmam Şâfi'î, "Ebu Hureyre zamanının hadis rivayet edenleri arasında hıfzı en kuvvetli olanıdır" der. Buhârî de buna benzer sözler söyler ve ekler: "Ebu Hureyre'nin asrı yaşadığı zamana delâlet eder". Tirmizî'nin şu rivayeti daha da önemlidir: "Hz. Ömer Ebu Hureyre'ye "Sen, demiştir; Allah Resulü ile hepimizden daha fazla bir arada bulundun. Hadislerini daha çok Hıfzettin."

4. Yukarıda geçen Ebu Hureyre'nin örtüsünü yaymasına dair hadiste görüldüğü gibi Hz. Peygamber (s.a.s.) onu (işittiklerini) unutmamakla müjdelemiştir. Bu hadis sahih hadis kitaplarıyla sünenlerde birkaç yoldan rivayet edilmiştir.

5. Büyük bir âlim olan sahâbî Zeyd b. Sâbit'in, Nese'î'nin rivayet ettiği bir hadisinde sabit olduğu üzere Hz. Peygamber (s.a.s.) Ebu Hureyre'ye dua etmiştir. Şöyle ki, "Bir gün adamın biri Zeyd b. Sâbit'e geldi; Bir şeyler sordu. Zeyd ona "Ebu Hureyre'ye git, dedi; çünkü bir keresinde ben, Ebu Hureyre ve falanca Mes-cit'te oturmuş Allah'a dua ediyor, zikirde bulunuyorduk. Derken Hz. Peygamber (s.a.s.) çıkageldi. Gelip yanıma oturdu ve "işinize devam edin" dedi. Ben ve arkadaşım duamıza devam ettik. Allah Resulü "âmin" demeye başladı. Ebu Hureyre de "Yâ Rabbi! Senden iki arkadaşımın istediklerini, bir de unutulmayacak ilim istiyorum" diye dua etti. Hz. Peygamber bu duaya da "âmin" dedi. Bunun üzerine biz "Yâ Resulallah, dedik; biz de unutulmayacak ilim istiyoruz." O zaman "Bu Devsli genç sizden önce davrandı" buyurdu."

6. Ebu Hureyre, hadis rivayetine bir gaye uğruna girişmiştir; zira hadislerini neşretmek için öğreniyordu. Halbuki diğer sahâbîlerin çoğu öğrendikleri hadisleri ya bir hüküm veya fetva vermek, yahut istidlalde bulunmak için anılmasına ihtiyaç duyulduğunda neşrediyorlardı. Kuşkusuz bir şeye bir gaye uğruna giren kişi onu daha sağlam öğrenir. Münasebet olsun, olmasın anmak ister. Bunda maksadı sadece onu öğrenmektir. Ebu Hureyre'nin çok hadis rivayet edişinin ilk sebebi buna bağlıdır.

7. Yukarıda da geçtiğimiz gibi Ebu Hureyre, kendi işittiği hadislerin yanısıra başka sahâbîlerden öğrendiklerini de rivayet ediyordu. Bu cümleden olarak Ebu Bekr, Ömer, el-Fadl İbnü'l-Abbâs, Ubey b. Ka'b, Usâme b. zeyd, Â'îşe ve Basratu'l-Gıfârî'den rivayette bulunmuştur. Bu demektir ki, bu sahâbîlerden rivayetlerini açıklamıştır.

Bir başka sahâbî ismini söylediği kimi hadislerinin İslâm olmasından önceki olaylarla ilgili olduklarından **mürsel** sayıldıkları kesindir. Ancak, sahâbî mürselle-ri cumhure göre hüccettirler.

Ebu Hureyre Hz. Ebu Bekr veya Hz. Ömer zamanında müslüman olan Yahudi âlimlerden Ka'bu'l-Ahbâr'dan da rivayette bulunmuştur. Ka'b, Muhaddislere göre sikadır. Ne var ki Buhârî, Sahihinde Ka'b'dan bir şey rivayet etmemiş; Hz. Mu'aviye'nin Ka'b hakkındaki şu sözünü nakletmiştir: "Ehl-i Kitaptan rivayette bulunan şu hadiscilerin en sadıktır. Yalancılığını denemiş değiliz."

Hz. Mu'aviye'nin Ka'b hakkındaki söylediklerini görmeden önce içimde rivayetlerine karşı bir tereddüt vardı. Çok kişinin onu yalanla itham ettiklerini biliyordum. Sonra bu konuda Hafız İbn Kesîr'e ait sözler gördüm."

Bütün bu sebepleri etraflıca düşünenler Ebu Hureyre'nin fazla Hadis rivayet edişinde garipsenecek bir taraf bulamazlar. Çağdaşlarından birkaç kişinin rivayetlerini beğenmemiş olmalarını onun adalet ve sadakatinden şüpheli gerektirir göre-

mezler; çünkü bilirler ki söz konusu beğenmezlik, doğrudan doğruya bu sebepleri bilmemekten kaynaklanmaktadır.

Buhârî'nin Sahihinde Ebu Hureyre'den rivayet ettiği hadislerin hepsi 446 tane-
dir. Bunlardan bir kısmı kendi işittikleri; bir kısmı ise bazı sahâbîlerden rivayet
ettikleridir. Hepsî de bir araya toplansa bir mecliste okunması mümkündür; zira
çoğu özlü cümlelerden ibarettir. Buna göre aklı başında biri bu miktar hadis riva-
yetini değil Ebu Hureyre gibi birine, hıfz ve hadis öğrenip başkalarına öğretmek
azmi açısından ondan daha aşağı derecelerdeki birine bile çok görebilir mi?

Bu tenkitçi misyonerin naklettiği ibareleri doğru dürüst naklettiğine, onları doğru
anladığına, gerçeği açıklamak maksadı taşıdığına güvenilemezken bu nasıl müm-
kün olabilir. Yakinen biliyoruz ki o, sadece zihinlere şüphe sokmak ve islâmî de-
ğerlere gölge düşürmek istemektedir. Aslında işi budur. Bunun için ve bununla ya-
şıyor.

Ebu Hureyre'nin Bazı Hadislerinin Beğenilmeme Sebepleri

Yazar, Ebu Hureyre hakkındaki ithamlarının ikinci delili olarak onun "Sizler
Hz. Peygamber (s.a.s.) üzerine yalan söylediğimden söz ediyorsunuz" dediğini Ebu
Rezîn'den nakletmiştir. Bu naklin kaynağını (cüz 4; s. 440) şeklinde göstermiş; ki-
tap ismini vermemiştir. Bir önceki nakline Buhârî'yi kaynak gösterdiğine bakılırsa
bu şekilde kaynak göstermekle bu haber de Buhârî'de mevcuttur demek istemiştir.
Oysa o rivayet Müslim'in rivayeti olarak bilinir.

Üçüncü delilinde Ebu Hureyre'nin "işittiklerimi rivayet edersem kamçı ile üs-
tüme yürürdünüz" dediğini nakletmiştir. Bu rivayetin doğrusu "Hz. Peygamber'-
den işittiklerimin hepsini" olacaktır.

Beşinci delilinde ise el-Ezrakî'nin **Ahbâru Mekke** adlı eserinden Ebu Hureyre'-
nin el-Husayn b. Numeyr'in askerleri çekildikten sonra Ka'be'yi yapmış görence
"Ey nas! Eğer Ebu Hureyre, Peygamberimizin ardından torunlarıyla harbedecek-
siniz, Rabbimiz Allah'ın evini yakacaksınız" deseydi, muhakkak ki Ebu Hureyre
kadar yalancı yoktur" derdiniz" dediğini nakletmiştir. Bunun manası, Ebu Hu-
reyre bu sözleri Emevîlerin Kabe'yi yakışından önce söyleseydi yalan söylemekle
itham edilirdi, demektir. O zaman böyle bir haber inanılmayacak bir haber olur-
du. Ebu Hureyre'nin ifadesinden bu sözü Hz. Peygamber (s.a.s.)den işittiği için
olmasından önce bildiği anlaşılır. Bunun delili şudur: Ebu Hureyre insanlardan
çoğunun bizatihi mümkün bile olsa, olmasına akıl erdiremedikleri rivayetleri onay-
lamıyacıklarını biliyordu. Böyle bir olaydan bahsettiği takdirde kendisine yalancı
diyeceklerini, inanılması için de Resulullah'a nisbet ettiğini sanacaklarını bekliyordu.
İnanıyordu ki, Hz. Peygamber (s.a.s.) den iki kap dolusu ilim öğrendim ve muha-
faza ettim. Ancak bunlardan birini açıkladım. Diğerine gelince, eğer onu açığa çı-
karsaydım şu boynum kesilirdi"⁽¹⁶⁾ sözüyle kastedtiği budur. Bu hadisin yorumun-
da Hafız İbn Hacer şöyle diyor: "Ebu Hureyre'nin açıklamadığı ilmi, İslâm âlim-
leri kötü idarecileri, davranışlarını ve zamanlarını açıklayan hadislere hamletmiş-

16. İlm, 42: I/38.

lerdir. Ebu Hureyre kendisine bir zarar gelmesinden korktuğu için böyle hadislerin bir kısmını açıklamamış; sadece ima etmekle yetinmiştir. “60 yılı başlarındaki fitneden ve çoluk çocuğun idareyi ele geçirmesinden Allah’a sığınırım” sözü buna örnektir. Bu sözle hicretin 60. yılı başlarındaki Yezîd b. Mu’âviye’nin halifelğine işaret etmiştir. Allah Ebu Hureyre’nin duasını kabul etmiş olacak ki Yezîd’in hilafetinden bir yıl önce ölmüştür. Buna benzer hadislerle Kitâbu’l-Fiten kısmında işaret edilecektir...”⁽¹⁷⁾.

İbn Hacer Sahih-i Buhârî’nin Kitâbu’l-Fiten bölümü başlarında yer alan Ebu Hureyre’ye ait bir hadisi şerh ederken bu va’dini yerine getirmiştir. Bu hadis onun Sa’îd İbnu’l-Âs ve Mervân İbnu’l-Hakem b. Ebi’l-Âs b. Umeyye’ye söylediği şu sözlerdir: “Sâdık (kendisi doğru) ve Mesdûk (doğruluğu onaylanmış) olan Hz. Peygamber (s.a.s.) den bizzat işittim, şöyle diyordu; “Ümmetimin helâki Kureyşli delikanlılar eliyle olacaktır”⁽¹⁸⁾. Ahmed b. Hanbel ve Nese’î rivayetlerinde aynı hadis “Ümmetimin fesadı kureyşli sefil delikanlılar eliyle olacaktır” şeklindedir⁽¹⁹⁾. Hadisin bundan sonrası şöyledir: “Mervan, “Allah o akılsız delikanlılara lanet etsin” dedi. Bunun üzerine Ebu Hureyre” eğer, demiştir; bunların kimler olduğunu söylemek isteseydim, falan oğulları, filan oğulları diye söyledim”. Ebu Hureyre’nin bu sözleri şu manaya gelir: “Mervan, “o akılsız delikanlılara Allah lanet etsin” dediği zaman lanet okuduklarını kendi kabilesi ve evlatları olduklarını bilmiyordu. Fakat Ebu Hureyre bunu bilen birisiydi. Ancak açıklamamıştı.”

İbn Hacer bu hadisi şerh ederken aynı manada Ali b. Ma’bed ve İbn Ebî Şeybe’nin Ebu Hureyre’den rivayet ettikleri, kendisine göre merfû bir başka hadis daha zikreder: “Çoluk çocuğun idareyi ele geçirmesinden Allah’a sığınırım.” Çoluk çocuğun idareyi ele geçirmesi ne demek, dediler. “Onlara itaat ederseniz (dininiz) helâk olur. İsyân ederseniz onlar sizi (n dünyanızı) helâk ederler” cevabını verdi”⁽²⁰⁾.

Bu rivayetlerden açığa çıkmaktadır ki Ebu Hureyre’nin rivayet ettiği takdirde bazı kimselerin kendisini yalancılıkla itham etmelerini beklediği hadisler bu kabil hadislerdir. Böylece yazarın Ebu Hureyre’yi yalancılıkla itham ederken delil olarak ileri sürdüğü rivayetler, ithamını ispat edici bir mana taşımamaktadır. Yukarıda da açıkladığımız gibi, Ebu Rezîn tarafından gelen Müslim rivayeti ile yazarın Ahmed b. Hanbel’e nisbet ettiği Yezîd İbnu’l-Esam -Ebu Hureyre yoluyla gelen el-Ezrakîdeki Abdullah b. Sa’d rivayeti de açığa çıkarmıştır ki, Ebu Hureyre bazı fiten hadislerini oluşundan önce haber verdiği takdirde konularının acayip oluşları yüzünden bazıları tarafından yalan söylemekle itham edileceğine inanıyor; ya da öyle zannediyordu.

Geriye yazarın dört delili kalıyor. Bunlardan birincisi, Hz. Âişe’nin Ebu Hureyre’ye söylediği “kendi işitmediklerini de rivayet ediyorsun” sözüdür. İbn Hacer bu rivayeti İbn Sa’d’a nisbet eder. Ancak kitabı elimizde olmadığı için söyleniş sebebini aynen anıp anlamadığını bilmiyoruz. Öte yandan Ebu Hureyre’nin verdiği cevaptan açığa çıkmıştır ki Hz. Âişe, Ebu Hureyre’den rivayet ettiği bir hadisi,

17. Fethu’l-Bârî, 1/193.

18. Fiten 2: 8/88; Fethu’l-Bârî, 13/7 vd.

19. Krş., Müsned, 2/299, 304, 485.

20. Fethu’l-Bârî, 13/8.

sırf kendisi Hz. Peygamber'den işitmediği için inkâr etmiştir. Benzeri, aynı sebebe bağlı olarak başka sahâbîlerden Hz. Âişe hakkında da varid olmuştur. Hz. Âişe'nin Mi'râc hadîsi, Ahirette Allah'ı görme (Rü'yetullah) hakkındaki hadis, âlimlerin ölümüyle halkın hak yoldan sapan, kendilerine uyanları da saptıran bir takım cahil kişileri rehber edinmelerine dair Abdullah b. Amr hadisi gibi rivayetlerde şüpheye düşüşü buna örnek gösterilebilir.

Sahih-i Müslim'de varid olduğuna göre Urve İbnu'z-Zubeyr, Abdullah b. Amr'den son hadisi işittiği zaman teyzesi Hz. Âişe'ye haber vermiştir. Hz. Âişe hadisi yadırgamış ve yeğenine "Abdullah b. Amr sana bu hadisi bizzat Hz. Peygamber (s.a.s) söylerken işittiğini söyledi mi?" diye sormuş, ve onu hadisi tekrar alması için İbn Amr'a yollamıştır. Urve şöyle demiştir: "Âişe bana "Kardeşim oğlu! Abdullah b. Amr'ın hacca giderken buraya uğradığını duydum. Hemen yanına git, sor; çünkü o, Hz. Peygamber (s.a.s.) den çok ilim almıştır" dedi.

Görülüyor ki Hz. Âişe, bütün sahâbîler gibi Abdullah b. Amr'ın adalet ve verasını bildiği halde bu hadiste tereddüt etmiştir. Mü'minlerin Annesinin tereddüdü tam bir yıl devam etmiştir. Urve devamla şöyle diyor: "Ertesi sene Âişe bana "İbn Amr gelmiş. Git de ilme dair sana söylediği hadisi sor" dedi. Gittim, sordum. İlk seferinde söylediğinin aynısını söyledi. Dönüp durumu Hz. Âişe'ye haber verdim. "İbn Amr'ın doğru söylediğini biliyordum. Görüyorum, fazla veya noksan bir şey söylememiş" dedi"⁽²¹⁾.

İkincisi, köpeklerin öldürülmesine dair Abdullah b. Ömer hadisidir. Yazar bunu Tirmizî'den nakletmiştir. Aynı hadis, Müslim Sahîhinde, Nese'î ve İbn Mâce'de de mevcuttur⁽²²⁾. İslâm âlimleri bu Hadis konusunda şunları söylemişlerdir: "İbn Ömer'in Ebu Hureyre ekin sahibidir" sözünden kasdettiği mana şudur: "Ebu Hureyre ekin sahibi olduğu için mahsülü bekleyecek köpek beslemenin hükmünü bilmek ihtiyacıdadır. Bunu Hz. Peygamber'e sormuş, öğrenmiş; öğrendiğiyle amel etmiştir. Bu da yazarın, İbn Ömer'in Ebu Hureyre'yi kendinden üstün gördüğünü gösteren Sahih rivayetini onu yerme vesilesi yaptığı iddiasını boşa çıkarmaktadır. Bu konuda yukarıda da bazı bilgiler verilmiştir.

Aşağıda nakledeceğimiz yazarın Ebu Hureyre'yi yalancı çıkarır sandığı, aslında onun adalet ve sadakatine hükmetmekten başka bir şey olmayan üçüncü delili de öyledir. Açıklamak gerekirse yazar, el-İsâbe'den naklettiği yedinci delilini -ki yukarıda geçen üçüncü, "Mervan, Ebu Hureyre'den namaza dair hoşuna gitmeyen bir hadis işitti" haberidir- tahrif ederek vermiştir. Bu rivayetin asıl metni şöyledir: "el-Fevâ'idu'l-Muzekkâ isimli eserde ed-Dârekutnî'nin tahriri, Abdulvâhid b. Ziyâd tariki ve A'meş -Ebu Sâlih isnaıyla şöyle bir merfû rivayet nakletti: "Sizden biriniz sabah namazının iki rekât (farz) ını kılınca sağ yanı üzerine uzanıp yat-sın." Bunun üzerine Mervan "Birimize Mescit'e kadar yürümek yetmiyor mu ki sağ yanı üzerine yatacak" dedi. Ebu Hureyre "Hayır" diye cevap verdi. Rivayet İbn Ömer'e ulaştınca "Ebu Hureyre çok hadis rivayet eder" dedi. "Söylediklerinden inkâr ettiğin var mı?" diye sordular. "Hayır, cevabımı verdi; O, (Hz. Peygamber'e soru sormakta) cesurdu. Bizse çekinirdik"⁽²³⁾.

21. Müslim, ilm 5.

22. Müslim, musâkat 10; Tirmizî, sayd 17; Nese'î, Tahâre, 1/47

23. Krş., el-İsâbe 7/443.

Tenkitci misyonerin ifadeleri, naklettiği ibarelerin el-İsâ'bedeki ibarelerin ta kendisi olduğu izlenimini vermektedir. Yazar belki de "Mervan'ın hoşuna gitmeyen" ifadesi ile okuyucuya hadis konusunun çirkin ve edebe aykırı bir şey olduğu vehmini vermek istemiştir. Sonra da İbn Ömer'in Ebu Hureyre'yi nitelediği cesareti saldırı ve haddi aşma şeklinde açıklamıştır. Oysa en büyük cesaret bilmediği bir konuda konuşmaktır. Saldırı ve haddi aşma (tahattî) ye gelince, bunun manası kavga ve döğüştür. Bu mananın konuyla en küçük bir ilgisi yoktur. Tenkitçi yazar burada hayalinden doğru olmayan manalar çıkardığı gibi, doğru manaları da olumsuz yöne çekmiştir. Söz gelimi İbn Ömer ona göre kendisini çekingenlikle nitelemiştir. Halbuki rivayetteki çekingenlikten maksat, yukarıda Ebu Hureyre'nin fazla hadis rivayet edişinin sebepleri arasında birinci sırada gördüğümüz gibi, sahâbeden çoğunun Hz. Peygamber (s.a.s.) e bir şey sormaktan çekinerek, ancak zaruret halinde soru sordukları yerde Ebu Hureyre'nin cesaretli davranmasıdır. İbn Ömer'in "O cesaretli idi. Halbuki biz çekinirdik" sözünün manası budur. Ayrıca İbn Ömer burada Ebu Hureyre'nin rivayetlerinden hiçbirini inkâr etmediğini açıkça söylemiştir. Bütün bu açıklıklara rağmen bu misyoner papaz bizleri İbn Ömer'in Ebu Hureyre'nin sözlerin inkâr ettiğine ve onu yalanladığına ikna etmek istemiştir. Nitekim İbn Esîr de söz konusu "o cesaretli idi; oysa biz çekinirdik" sözlerini "İbn Ömer bu sözüyle Ebu Hureyre Hz. Peygamber (s.a.s.) den çok hadis rivayet edenlerin başında geliyordu. Halbuki bizler hadis rivayetinden çekinirdik. Böylece onun hadisi çoğaldı. Bizim ki ise azaldı demek istemiştir" şeklinde açıklamıştır.

Bununla birlikte Ebu Hureyre'den rivayet edilen "Sizden biriniz..." hadisi senedi yönünden tenkit edilmiştir. Şöyle ki Abdulvâhid b. Ziyâd, A'meş - Ebu Sâlih tarifından rivayetlerinde sika değildir. Nitekim ez-Zehabî, **Mizânu'l-tidâl** isimli eserinde bu Husus açıklamış; söz konusu rivayeti Abdulvâhid'in A'meş'ten rivayet ettiği **münker** hadisler arasında saymıştır⁽²⁴⁾.

Tenkitci misyonerin anlamaksızın yazdığı saldırı ve haddi aşma iddiasına gelince, bu iddia el-İsâ'be'de bulunan İbn Ömer'e ait bir haberden tahrif edilerek çıkarılmıştır. Açıklayalım: "Ravi dedi ki: "İbn Ömer, Ebu Hureyre'yi konuşurken dinledi, "Söylediklerini biz de biliyoruz ama rivayetten çekiniyoruz. Halbuki sen cesaretlisin" dedi." Bu sözlerin manası açıktır: Biz çok hadis rivayet etmekten çekiniyoruz. Oysa sen bu işi cesaretle yapıyorsun. Bu mana Abdulvâhid rivayetinin İbnu'l-Esîr'in açıkladığı manasına da uygundur.. Bu mana Abdulvâhid rivayetinin İbnu'l-Esîr'in açıkladığı manasına da uygundur. Şu var ki metindeki "Necteri" sözcüğü el-İsâbe'nin Hindistan baskısında "nahezî" şeklinde tashife uğramıştır. Belki de tenkitçi yazar ibareyi Mısır baskısında da değişik şekliyle ve "tahaddî" veya ona yakın şekilde görmüştür. Aslını nereden bilecek ki...

Yukarıdan beri yazdıklarımızı "yazar, anlamadığını yazıyor. Naklinde ve anlayışında dürüst değildir" sözümüzü doğrulayan hususlardır. Gariptir ki, münker bir rivayetteki tahrif edilmiş bir kelimenin batıl bir tefsirini sırf Ebu Hureyre'yi yalancılıkla itham etmek için kendisine dayanak yapmakla kalmamış, hadislerin tümünü tenkit etmek sevdisıyla işi şunları söylemeye kadar varmıştır: "Belki de bu, hadislerin kaynağındaki örtüyü bizlere açacak olan şeydir; çünkü tenkide

24. Kahire 1382/1962 baskısı, 2/672.

tabi tutulmayan hadis ravilerine ne büyük ölçüde uyulduğuna delâlet etmektedir. Tercih edilen şudur: Aldullah b. Ömer Ebu Hureyre'ye karşı koymaya cesaret edememiş; alaylı bir üslupla görüşünü gizlemiştir” Artık müslümanlar dinlerini böyle döküntüler, ahmakca şeyler, tahrifler ve gülünç iddialarla tenkit ettiği için bu yazarı kutlamalıdır! Bu misyonerin Mü'minlerin Emiri Ömer İbnü'l-Hattâb'ın Oğlu Abdullah'ın, kimsesiz Devsli Ebu Hureyre'ye hatasını söylemeye cesaret edemediği iddiasına kim gülmez?

Müslümanlara dinlerinden şüpheye düşürmek, şeriatlarına alabildiğine tenkitlerle saldırmadan önce biraz olsun İslâm Tarihi üzerinde durmanız gerekirdi. Bizler biliyoruz. Arap ülkelerinde yaşayan tüm hristiyanlar, tenkit ve fikir hürriyetinin sahâbîlerde zirveye ulaştığını bilirler. İngiltere gibi hürriyet konusunda Avrupa'nın en ileri ülkeleri bile bu hususta onlar derecesine ulaşabilmiş değillerdir. Yer yüzünün bütün hükümdarlarının çekindiği Halife Ömer İbnü'l-Hattâb Mescitteki minber üzerinde halka hitap ederken bir kadın ya da bedevî arap kalkarak sözlerinden dolayı kendisini sorguya çekebilirdi. O da eğer hatalı ise derhal hatasını itiraf ederdi. Öyle olunca böyle kimseler hakkında, ilim ve mevki itibarıyla yüksek bir mevkiye bulunan biri, zayıf olan diğerinin hatasını açıklamaya cesaret edemedi denilebilir mi?

Dördüncüsü -ki yazarın sekizinci delilidir- de bir öncesi gibi, yine **el-İsâbe**'den noksan ve tahrif ederek naklettiği bir rivayettir. Okuyucunun, verilen metinle karşılaştırarak yazarın emanet derecesini anlaması için o rivayeti aynen veriyoruz: “Hafız İbn Hacer diyor ki, “İbn Sa'd Velid b. Rabâh tarikıyla tahrir etmiştir: Velid şöyle demiştir: “Ebu Hureyre'nin, Hz. Hasan'ı Dedesi (Hz. Peygamber)'in yanına defnetmek istediklerinde Mervan'a “Faydasız bir işe giriyorsun” dediğini işittim. Halife o zaman başkası idi. Mervan buna kızdı ve “Halk Ebu Hureyre Hz. Peygamber (s.a.s.) in vefatına yakın Medîne'ye geldiği halde çok hadis rivayet ediyor diyorlar” dedi. Bunun üzerine Ebu Hureyre şu cevabı verdi: “Hz. Peygamber Hayber'de bulunuyorken Medîne'ye geldim. O günlerde otuzumu henüz geride bırakmıştım. Vefatına kadar Hz. Peygamber (s.a.s.) in yanında kaldım. Onunla birlikte ailelerinin yanına gider; işlerini görürdüm. Onunla birlikte gazaya giderdim. Beraberce haccettim. Onun hizmetinde bulundum. Böylece sahâbe arasında hadislerini en iyi bilen ben oldum. Allah'a yemin ederim ki, onunla sohbetinde pek çok kimse beni geçti. Hepsisi de Allah Resulü'nün peşini bırakmadığını biliyorlardı. Bu yüzden benden hadis sorarlardı. Ömer, Osman, Ali, Talha ve ez-Zubeyr bunlardandır. Yine yemin ederim ki, Allah Resulü'nün Medîne'de varid olan hadislerinden hiçbirini bana gizli kalmadı. Onun yanında itibarı olanlarla Medîne'den sürgün ettiği kimselerde bana gizli kalmış değildir” dedi. Ravi “Vallahi, demiştir; ondan sonra Mervan Ebu Hureyre'den elini çekti”⁽²⁵⁾.

Bu rivayetin özü şudur: Mervan İbnü'l-Hakem, ailesinin (Emevîlerin) siyasetine uygun bir işi inkâr ettiği için Ebu Hureyre'ye kızmıştır. O zaman devlet, onların devletidir. Kızgınlığını giderecek başka söz bulamamış; bazı sahâbîlerin söyledikleri “Ebu Hureyre fazla hadis rivayet ediyor” sözünü söylemiştir. Ancak, Ebu Hureyre'nin, rivayet ettiği hadislerin fazla oluş sebebinin açıklaması üzerine ona hak

25. el-İsâbe, 7/441.

vermiş; bir daha benzer bir söz söylemeye veya harekette bulunmaya kalkışmamıştır. Bu misyoner papazın bu rivayete dayanarak Ebu Hureyre'nin yalan söylediğine yahut halkın onu yalan söylemekle itham ettiklerine delil olacak şekilde kullanmak üzere tahrife kalkışması tuhaf değil midir? Aslında o rivayet Ebu Hureyre'nin fazla hadis rivayet edışı üzerinden her türlü şüpheyi giderdiğinin hikâyesinden başka bir şey değildir.

Öte yandan onun Mervân'a verdiği cevap cesaretine olduğu kadar Hz. Muaviye devrinde bile araplar arasında geniş bir hürriyet olduğuna delildir; çünkü o cevapta Hz. Peygamber (s.a) in Mervân'ın babası el-Hakem'i Medîne'den sürdürdüğünü zikretmiştir. Nitekim açıklaması birazdan gelecektir.

Ebu Hureyre Hakkında Diğer Şüpheler

Tenkitleyici misyoner daha sonra sözlerine devamla şöyle diyor:

1. "Gazâlî'nin Mecmû'atu'r-Resâ'il'indeki **Kitâbu'l-Mu'emmelle fî'r-Reddi ile'l-Emri'l-Evvel** kitabının 30. sayfasında şöyle bir söz nakledilir: "Bütün sahâbeyi taklit ederim. Onlara aykırı olarak reyimle (fetva vermeyi) caiz görmem. Ancak üç sahâbî, Enes b. Mâlik, Ebu Hureyre ve Semure b. Cundeb Müstesna... Bunlardan Ebu Hureyre (rivayet ettiklerin) mânasını düşünmeden, nasîhi ve mensuhunu bilmeden her işittikçe rivayet ederdi." İ. Goldziher bu sözü (Zahiriye) kitabına (s.79) aynen almıştır. Buna göre Ebu Hanîfe Ebu Hureyre'nin mevsubiyetinden değil, İslâm Şeriatının esasları oluşu itibarıyla hadislerin kıymetinden şüphe etmiştir.

2. Ebu Hanîfe ve ona tabi olanların Ebu Hureyre'nin sözlerini kabul etme konusundaki şüpheleri onun güvenilir olduğundan şüphe etmelerine dayanmıştır. ed-Demîrî'nin **Kitâbu'l-Hayavân**'ında naklettiğine göre Bağdat'taki camilerden birinde (bir gün) birkaç müctehit arasında ihtilaf meydana gelmiştir. Hanefîler, doğruluğundan şüphe ettiklerinden Ebu Hureyre'nin hadislerini şahit getirmeyi inkâr etmişlerdir. Halîfe Hârûn er-Reşîd de ondan şüphe edenler tarafındandır."

Yazarın söyledikleri, yanlışları, tahrifleri ve müphem bıraktığı noktalarla birlikte kelimesi kelimesine bunlardır.

1. **Mecmû'atu'r-Resâ'il**, Gazâlî'nin değildir. Ondan önce ve sonra yaşayan pek çok kimsenin bu isimde eseri vardır.

2. **el-Muemmele** kitabı da Gazâlî'nin eseri değildir. Oysa yazarın ibareleri bu vehmi uyandırmaktadır.

3. Bütün sahâbeyi taklit ederim... Sözü **Kitâbu'l-Mu'emmelle**'de Ebu Hanîfe'den nakledilmiştir. Oysa yazarın ifadelerine göre bu sözler İmam Gazâlî'ye aittir; zira ilk defa bu yazar tarafından onun sözleri arasında anılmıştır.

4. Asıl ibare "her işittikçe rivayet ederdi" değil; "her işittiğini rivayet ederdi" şeklindedir. İkisi arasındaki fark, Arapça bilen herkese malumdur.

5. Yazısının başlığına birkaç şüphe olarak anlaşılacak başlık koymuş; fakat tek bir şüphe zikretmiştir. Bu şüpheyi de iki kısma ayırmıştır. Bunlardan birincisi, Ebu Hanîfe'nin Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği hadisleri delil olarak kullanmadığı; ikincisi ise Ebu Hanîfe'ye tabi olanların da aynı şekilde hareket ettikleridir.

Burada **Hayâtu'l-Hayavân** kitabının ibarelerine bakacak olursak yazarın çıkarmak istediği manada yanlış olduğunu, hatta tahrifler yaptığını görürüz. Bunu söylemekten maksadımız, ibare naklinde misyoner yazara asla güvenilemeyeceğini; naklettiği ibareleri anlamadığını, bunun yanı sıra gerçeği araştırmak yerine müslümanları İslâm'

dan soğutmak için yersiz tenkitlere yöneldiğini kesinlikle ortaya çıkarmaktır.

İleri sürdüğü iddiaya cevap vermek üzere diyebiliriz ki Ebu Hanîfe, Ebu Hureyre tarafından rivayet edilen hadisleri ne bu şekilde ne de başka bir tarzda tenkit etmediği gibi ona yalancılık isnadında bulunmuş da değildir. Tenkitçi yazarın, heva ve hevesine uygun olarak yorumladığı ibare ona delil olmak bir yana, aksine, aleyhine olmaktadır; zira taklit, İslâm âlimlerine göre taklit edilen kimsenin rivayetiyle değil, reyiyile amel etmeye denir. Bu konuda mezhepler arasında herhangi bir ihtilaf yoktur. Ebu Hanîfe, bahis konusu rivayette, üçü hariç sahâbilerin reyini Kitap ve Sünnet'ten Kıyas yoluyla çıkardığı kendi reyine tercih ettiğini söylemiştir. Bunun sebebini ise şöyle açıklamıştır: Enes, ömrünün sonunda ihtilata maruz kalmıştır. Aynı zamanda aklıyla fetva verirdi. Ben ise onun aklıyla verdiği fetvayı taklit edemem. Ebu Hureyre'ye gelince o, her işittiğini manasını düşünmeden, nasih ve mensûhunu bilmeden rivayet eden bir kimse olduğunu" açıklamıştır. Bu ise onun yalancılıkla itham edilmesinden farklı ve ona tamamen zıt bir şeydir. Ebu Hanîfe ifadesinde ayrıca Ebu Hureyre'nin rivayetlerinde hadislerin manasını düşünmek, tearuz halinde nâsihi tercih etmek için nâsih ve mensûhu tetkik ederek hüküm çıkarmak gibi bir maksadının olmadığını da açıklamıştır. Ona göre Ebu Hureyre sadece bir ravidir; müctehid değildir. Bu yüzden rey ve anlayışı değil, rivayeti önemlidir. O da sahihtir. Bunun sebebi vardır. Ebu Hureyre hadis öğrenirken ilk planda rivayeti ve rivayet ettikleriyle amel etmeyi, ikinci olarak da Sünnetin yayılmasını ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Veda Haccı Hutbesindeki tavsiyesine uyarak icthatlarına göre amel etmeleri için insanlara ulaşmasını hedef almıştır. Allah Resulü o hutbede şöyle buyurmuştu: "Sözlerimi, burada bulunanların, bulunmayanlarınıza ulaştırın. Çünkü burada olan biri, olur ki sözlerimi kendisinden daha anlayışlı birine ulaştırır". Bir diğer rivayette ise "Kendisine bir haber ulaşan nice insan vardır ki, bizzat kulağıyla duyardan daha anlayışlıdır" buyurmuştur. Her iki rivayet de Sahih-i Buhârîde ve öteki kimi hadis kaynaklarında mevcuttur. et-Tirmizî ve Ziyâ'u'l-Makdisî'nin rivayet ettikleri Zeyd b. Sabit'in merfû bir hadisi de aynı manayadır: "Bizden bir Hadis işiten, sonra onu iyice belleyip başkasına ulaştırıncaya kadar hifzeden kimsenin Allah yüzünü ak etsin. Zira nice kimseler vardır ki, yükledikleri fıkı kendilerinden daha fakih olan birine ulaştırırlar. Nice fıkıh yüklenenler vardır ki fakih değillerdir."

Ebu Hanîfe'den bir başka rivayet daha vardır. O daha meşhurdur; "Sahâbenin Ebu Bekr, Ömer, Osman, Ali ve üç Abdullah (Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Mes'ûd ve Abdullah b. Abbâs) gibi fetva verenlerin hükümlerini taklit ederim. Üç kişi hariç, sahâbe reyinin aksine hareket etmeyi caiz görmem". Daha sonra isimleri anılan üç sahâbeyi saymıştır. Yazar, bizim açıkladığımız manaya uygun, kendi iddia ettiği tahrif edilmiş manadan uzak olduğundan bu rivayeti **Kitâbu'l-Mu'emmelden** nakletmemiştir. Onun **Hayâtü'l-Hayavân** kitabındaki tahrif edilmiş hikâyeye dayanarak ileri sürdüğü, Hanefilerin, rivayetinin doğruluğundan şüphe ettikleri için Ebu Hureyre'nin hadislerini delil olarak kullanmayı reddeddikleri iddiası da batıldır. İşte hanefilerin hadis ve fıkıh kitapları... Bu iddianın yalan olduğunu ortaya koymaktadır. Aslında bazı müctehid fakihler, ister hüküm çıkarma yeteneğine sahip fakih, isterse yalnızca ravi olsun, sahâbî reyinin dinde öncelikle hüccet olmadığı görüşündedirler.

Sonuç olarak misyoner yazarın Ebu Hureyre hakkında ileri sürdüğü tenkitler üç ana kısımda özetlenebilir:

1. Rivayetlerini kimi sahâbilerin fazla bulması. Bunun sebeplerini etraflıca açıkladık.

2. Hz. Peygamber (s.a.s.)'den bütün işittiklerini açıkladığı takdirde bazılarının kendisini yalan söylemekle itham edeceğinden çekinmesi. Yukarıda izah etmeye çalıştığımız gibi, onun açıklamadıkları, daha çok Hz. Peygamber'in kendisine sır olarak söylediği **fiten** haberleri etrafındadır.

Aynı konuda Huzeyfe İbnu'l-Yemân da Ebu Hureyre gibidir. Her ikisi de bazı şeyler söylemiştir. Bunları Hz. Peygamber (s.a.s.)den işittiklerini ya açıkça belirtmiş; ya da ima etmişlerdir. Hadise, söyledikleri gibi olmuştur. Bu şekilde bir olayın olmasından önce haber virmek, açık peygamberlik âlâmetlerindedir.

3. Hanefîlerin, rivayetlerini delil olarak kullanmadıkları; onun yalancılığına inandıkları...

Bu iddia, hanefîlerin binlerce kitabının ve milyonlarca mensubunun yalan olduğunu açığa çıkardığı batıl bir iddiadır. Şu da var. Böyle iddialar, içlerinde fıkhî meselelerinde Ebu Hureyre'nin sahih hadislerini delil olarak kullanan dört mezhep imamının da bulunduğu âlimlerin icmâna ters düşer. Ayrıca bu, sahâbeden ve daha sonraki nesillerden pek çok kimsenin onun hıfzını ve zabt kuvvetini övmelerine de aykırıdır.

Gariptir ki Ebu Hureyre, sonradan Mü'minlerin Emiri olan Medîne Valisi Mervân İbnu'l-Hakem el-Umevî'yi kızdırmış; onun huzurunda müslümanlar arasında karışıklık çıkaranları kendi kavminden olduğunu söyleyerek neredeyse söz bulamayıp "Ebu Hureyre çok hadis rivayet ediyor diyorlar" sözünü söyleyebilmiştir. O da Mervân'a Hz. Peygamber (s.a.s.) in babası el-Hakem'i Medîne'den sürdüğünü yüzüne karşı hatırlatınca ise ağzından bir şey çıkmamıştır. Mervân şayet Ebu Hureyre'de tenkit edilecek herhangi bir taraf bulsaydı, elbette sesini kesmezdi. Rivayete göre Mervân, bir açığı yakalamak amacıyla Ebu Hureyre'yi imtihana da çekmiştir. Nitekim İbn Hacer'in **el-İsâbe**'de kaybettiğine göre Mervân'ı kâatibi ez-Zu'ayza'a şöyle demiştir: "Mervân Ebu Hureyre'ye haber gönderdi. Geldiğinde onunla konuşmaya başladı. Beni de konuştuklarını yazayım diye oturttuğu sedirin arkasına oturttu. Ertesi yılın başında yine haber saldı. Ebu Hureyre geldi. Mervân ona sorular sordu. Sonra bana, bir yıl önce söylediklerine bakmamı söyledi. Baktım, söylediklerinden bir harf bile değiştirmemişti."

Şimdi Mervân'ın Kâatibi "Ebu Hureyre Mervân'ın söylediklerini değiştirdi" deseydi, yahutta fazla veya noksan naklettiğini ileri sürseydi acaba tenkitçi misyoner neler derdi, bilmek isterdik, Zaten böyle olsaydı Mervân yaptığını yüzüne vurur, kimse hadisini kabul etmesin diye uyarırdı.

Bütün bu yazdıklarımızdan anlaşılmalıdır ki Ebu Hureyre, sika (güvenilir ve adanmış) bir ravidir. Hıfz, ezberlediklerini zabt etme ve hafıza gücü bakımından insanlığın ulularındandır. Yine anlaşılmalıdır ki, fiten hadisleri ile Hz. Peygamber (s.a.s.) in haber verip sonradan vuku bulan gayb haberleri gibi kimi rivayetlerinde yalnız kalmıştır. Böyle rivayetlerinin bir kısmı konuları açısından inkâr edilmiştir. Bir kısmının metinlerinin garib oluşu da buna eklenebilir. Buna benzer metinlerin rivayetinde sahâbîden başka nesilden bir ravi tek başına kalsa, hadis tenkitçileri ile cerh

ve ta'dil âlimlerince malul olduğu üzere bu, rivayette sabit bir illet sayılır. Bu yüzden günümüzde de Ebu Hureyre'nin rivayetlerine dil uzatanlar olmuştur. Halbuki onun hayatını etraflı bir şekilde bilenlerle adaletine güvenenler onun, değil "Benim üzerime bilerek yalan söyleyenler Cehennem'deki yerlerine hazırlansınlar" bu yuran Hz. Peygamber üzerine; sıradan bir kimse üstüne bile yalan söylemeyeceğine kolayca hükmederler.

Tenkitçi misyoner yazar, bütün bu yazdıklarından sonra, İslâm Hukuku'nun bizatihi ve rivayet yönünden hiçbir kıymeti olmadığı (!) sonucuna varmış ve "İbn Abbâs'la birlikte İslâm Hukuku'nun temellerini atan adam, işte budur. Fakat İslâm Hukuku'nun kıymeti nedir? Bu soru cidden çok mühimdir. Yeryüzünde yaşayan üçyüz milyon sünî müslümanın cevap beklediği sorudur" demiştir. Böyle bir soru yeryüzünün her tarafında yaşayan ve onlara göre değişik diller konuşan Ehl-i Sünnet camiasından her bir ferde yönelmiştir.

Soru neden önemlidir? Çünkü, böyle bir soru, akli fikri bu çok mühim soruya cevap veremeyen bir müslümanı hıristiyan yapmakta olan bunun gibi bir misyoner papazın gözünde elbette mühimdir! Bak sen hele...

Bu iddia da ötekiler gibi müslümanlar ile İslâm Hukuk sistemine karşı en küçük bir gönül bağı olanların gözünde bâtil olduğu açık iddiadan başka bir şey değildir.

Dört defa Muhammed